

EKONOMİK KALKINMA VE DEMOKRATİK REJİM

Doç. Dr. İsmet GİRİTLİ

I

Birçok sosyal ve ekonomik baskılar ve gerginlikler içinde bulunan az gelişmiş ülkelerin, merkezi çok defa dışarıda bulunan fesatçı ideolojilerin ve kişilerin de uyandırmaya çalıştığı moral düşüklüğüne ve paniğe kapılmaması ve maceracı zikzaklar yaparak ekonomik kalkınma amacına varma işinin geç bırakılmaması ve güçleştirilmemesi için, o toplumların aydınlar ve politikacılar kadrosunun meseleleri olaylara göre değil, aslında olduğu gibi ele alacak bilgi, ehliyet, sağduyu ve tecrübeye sahip olmaları, diğer taraftan ise, bütün toplumun, ATATÜRK'ün deyimi ile; «Herşeyden evvel maneviyatın, kalb ve vicdan kuvvetinin yüksek tutulması şarttır.» Zira yine ATATÜRK'ün dediği gibi, «Bir milletin ruhu zaptolunmadıkça, bir milletin azmi ve iradesi kırılmadıkça o millete hâkim olmanın imkânı yoktur.»

Kaldı ki, «Az gelişmişlik ve geri kalmışlık» çağımızın belli arazlar gösteren, «ciddî» ve fakat gerekli bütün hızla ve kısır politika didişmelerine düşülmeden alındığı ve bu tedbirlerin sonuçları sabır, anlayış ve serinkanlılıkla beklendiği, beklenildiği takdirde tamamen «tedavi edilebilir» bir hastalıktır.

Nitekim son yılların ilmi etüd ve gözlemleri, Keynes'e kadar gelişmiş memleketler bakımından «kötümser», az gelişmiş memleketler bakımından ise «iyimser» olan ve fakat İkinci Dünya Harbinden sonra tamamen tersine dönen, yani az gelişmiş ülkelerin düşük gelir, düşük tasarruf, düşük yatırım ve düşük istihsalleri yüzünden tekrar «düşük gelir» noktasına varacakları ve bu suretle bir fasit daireye düşmüş olduklarını iddia eden karamsar görüşlerin asılsızlık ve mesnetsizliğini ortaya koymuştur.

Gelişmiş memleketlerin ekonomik geleceği bakımından duyulan kötümserlik ve karamsarlık nasıl ki büyük ekonomik düşünürlerin görüşleri ve bu arada D. Richardo'nun «istihsalde azalan verim kanunu» rol oynamışsa, tıpkı bunun gibi, birkaç yıl evveline

kadar az gelişmiş ekonomiler hesabına karamsar ve kötümser olan görünüşün başlıca âmillerinin yine «fikrî» olduğunu ve bunda da Rostow, Harrod, Domar ve Myrdal gibi ekonomistlerin düşüncelerinin rol oynadığını görürüz¹.

Son yılların deney ve gözlemlerinden de anlaşılacağı üzere ise, «Demokratik Plânlama» tekniğine sabırla ve inançla uyulduğu ve bütün icapları siyasî iktidar tarafından hızla yerine getirildiği takdirde, az gelişmiş memleketlerin sınırlı kaynaklarına rağmen kalkınma hamlesine girişilmesi ve bunun başarı ve hızla devam ettirilmesi mümkün bulunmaktadır².

Yeter ki, yatırım, sermayeye birikimi ve dış yardım müesseselerinin ve tekniklerinin bütün icapları sorumlu politikacılar ve yöneticeler tarafından vakit kaybedilmeden yerine getirilmiş olsun.

II

Derhal şunu söyleyelim ki, az gelişmiş memleketlerin de ekonomik kalkınma amaçlarına hızla varabilecekleri hususunda ileri sürülen bu iyimser görüşün, geçen yüzyıllarda Henry C. Carey ve «Ekonomik Ahenk» adlı eserinde Frederick Bastiat tarafından savunulan ve «herşey kendi haline bırakılacak olursa tabiatın en iyi yolu bulacağını» iddia eden bir çeşit «romantik iyimserlikle» ilgisi yoktur.

Bu, kuvvetini yıllardan beri yapılan gözlem ve etüdlere alan ve plânlama tekniklerine uyulduğu ve diğer az gelişmiş memleketlerin tecrübelerinden ders alındığı takdirde, mutlaka başarıya ulaşılması mümkün olduğunu, az gelişmiş bir toplumun bütün ferdleri fedakârlık ve sabırlı tutuma yönetilmediği, hiçbir kişinin ve sistemin bir sihirbaz değneği ile çözümleneceğine, bütün problemlerin ve sıkıntıların ancak «tedricen» düzeleceğine ve çözümleneceğine inanan «pragmatik» bir iyimserliktir.

Yakın tarihinde, hayatının en çetin ve ümitsiz görünen bir devresinde bile, Millî Mücadele Ruhunun en güzel örneğini veren milletimizin ve bütün sorumlular kadrolarının, henüz yeni bağımsızlığa kavuşan ve sonsuz meseleler ve mahrumiyetler içinde çı-

1) Bu hususta tafsilât için bilhassa Bk., H. W. Singer, Trends in Economic Thought on Underdevelopment, Social Research, Winter 1961, p. 387-414.

2) Albert O. Hirschman, Strategy of Economy Development, New Haven 1958.

pınmasına rağmen, ekonomik kalkınma yolunda ilerlemeğe çalışan Afrika ve Asya memleketlerinin gösterdiği basiret, gayret ve anlayışı göstereceğinden şüphe etmeğe hakkımız yoktur.

Yoktur, zira Büyük ATATÜRK'ün dediği gibi; «Asırların yarattığı millî bir ruha kuvvetli ve daimî bir millî iradeye hiçbir kuvvet karşı koyamaz... Türk Milletinin istikbali bugünkü evlâtlarının doğru görüşü ve yorulmak istidadında olmıyan çalışkan azmi ile büyük ve parlak olacaütür.»

III

Ekonomik anlamda «Az gelişmişlik» veya «Geri Kalmışlık» çok taraflı ve çok özel bir olay olup, meselâ siyasî ve fikrî alanlarda yeter derecede sorumluluk duygusuna sahip ehliyetli liderlerin azlık ve hatta yokluğu gibi ülkelerin karakteristiklerinden birini teşkil etmektedir³.

Halbuki Prof. A. Gerschenkron'un deyimiyle, «Az gelişmişliğin doğurduğu gerginlik ve baskıların kanalize edilerek hafifletilmesi ve Geri Toplumun sosyal ataletten kurtarılarak harekete geçer bir hale getirilmesi ödevi memleketin siyasî ve idarî hayatında vazife almış ve alacak olan liderlerine düşmektedir.»

Nitekim geri ekonomilerde ve toplumlarda liderlerin yetersizliğinin o toplumlarda aşırı sağcı veya solcu görüşlerin ve totaliter dogmatizmlerinin hâkimiyetini kolaylaştırdığının tarihte sayısız misalleri bulunmaktadır.

Gerçekten bu gibi durumlarda demokrasinin «şeklî» mekanizması demokratik rejimin esası olan maddî şartları ve demokratik iklim ve havayı yaratamamakta ve kalkınmanın «çetin» ve «yırtıcı» meselelerini hızla ele almak zorunda bulunan parlâmentolar içinde vücut bulan kısır politika oyunlarının demokrasinin bütün organlarını hiçbir ciddî ve faydalı icraat yapamıyan anti-sosyal birtakım kümeleşmeler haline düşürmektedir.

İşte bilhassa Lâtin Amerika, Orta Doğu ve Asya memleketlerinin siyasî hayatında «sözde lider» lerin tutumları ile vücuda getirdikleri bu boşluk; normal olarak, parlâmentolar dışından gelen devamlı ve keyfi ve bazan zaruri birtakım müdahalelere yol açmaktadır.

3) Yusuf A. Sayigh, Development, the visible or invisible hand, World Politics, July 1961, , p. 565.

Diğer taraftan az gelişmiş memleketlerin idare mekanizmasında vazife alan amirlerin yetersizliğinin kamu hizmetlerinin yapılmasında ciddî eksiklik ve aksaklıklara ve kamu oyunun acı tenkid ve şikâyetlerine yol açtığı görülmektedir.

Bunun içindir ki, idarî reformların ele alınmasında ve gerçekleştirilmesinde siyasî ve idarî liderlerin rolünün ne olabileceği meselesi Âmme İdaresi Literatüründe önemli bir yer kaplamakta ⁴, ve meselâ bir Bakanın çeşitli ödev ve sorumlulukları yanında ve dışında bir de «lider olma» fonksiyon ve sorumluluğunun bulunduğu, bulunması gerektiği kabul edilmektedir.

Kısaca «liderlik» kamu hizmetleri fonksiyonunun verilmi ve hızlı şekilde işlemesi dâvası olan aksiyon cephesinin ufak usullerinden birini teşkil etmektedir ⁵.

Nitekim dünyanın yetiştirdiği ender liderlerden biri olan Atatürk'ün memleketin gelişme yönünün tesbitinde ve bu yönde cesur isabetli ve köklü hamlelere girişilmesinde derin zekâ ve sezgi gücünün yanında, diğer liderlik vasıflarının oynadığı muazzam rol de yakın tarihimizin bu konudaki en güzel sahifelerinden birini teşkil etmiyor mu?

IV

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası idarecilerinden Robert L. Garner'in de belirttiği gibi : «Kalkınma ve gelişme bir anlayış meselesidir. Milletler kalkınabilmek için kendilerinin ve kurumların anlayışını geliştirmelidir. Bu ise fabrika, demiryolu ve baraj yapmaktan daha fazla zaman isteyen bir iştir. Tecrübeler milletlerin kalkınması yolunda dikilen en inatçı engelin fertlerin anlayış ve tutumları olduğunu göstermektedir.»

Öyle ise girift bileşik bir durum gösteren kalkınmanın, araçlarda ve teşkilâtlarda olduğu gibi, bilhassa fertlerin eğitim, tutum ve zihniyetlerinde gerçekleştirilmesi gerekir.

Bir memleketin kalkınmasının, beşerî unsurun sosyal ve psikolojik faktörlerinin ihmali suretiyle, sadece sermaye yatırımı ve teknik cepheye önem vermekle başarılacağını sanmak hataların en büyüğüdür.

4) A. Handbook of Public Administration, United Nations, New York 1961, p. 8.

5) Leonard D. White, Introduction to the Study of Public Administration.

Çağımızda ekonomik kalkınma artık basit bir «sermaye birikmesi» olarak düşünülmemekte, kaldı ki, bizzat sermaye birikimi ve teşkili bile beşerî unsurun sosyal ve psikolojik özelliklerine bağlı bulunmaktadır.

Nitekim bu anlamda olmak üzere ünlü iktisatçı Lord Keynes : «Eğer insanlar bir fabrika, demiryolu yapmakta veya bir maden ocağı veya çiftlik kurmakta kazançları yanında ve dışında bu teşebbüslere girişmek için ayrı bir istek ve ihtiyaç duymazlarsa, sadece soğuk bir hesabın sonucu olan yatırımların miktarı fazla olmaz:»⁶ demiştir.

Az gelişmiş memleketlerden çoğunun tabiat zenginliği bakımından iktisaden gelişmiş olarak kabul edilen birçok memlekete göre gösterdiği büyük imkânlar gözönüne getirilirse, tabiat unsurunun ekonomik kalkınma için lüzumlu ve fakat bu işi başarmak için yeter olmadığı anlaşılır. Nitekim bu gün birçok az gelişmiş memleketlerin «fakir insanlarla meskûn zengin topraklar» olarak anlatılması da bunu doğrular.

V

Zamanımızın az gelişmiş memleketler listesinde yer alan Mısır, Yunanistan, Çin, İran, Hindistan ve Türkiye gibi memleketlerin bir zamanlar — ve bu günün ileri memleketleri henüz ilerilikten kurtulmamış oldukları bir devrede — dünya; siyaset, fikir ve ekonomi alanlarında kapladıkları seçkin yerler hatırlanırsa, bugünkü geri kalmışlık sebeplerinin beşerî unsurun biyolojik özelliğinden çok kültürel özelliğinde, başka bir ifade ile, bu milletlerin fikrî seviye, tutum ve zihniyetlerinde aranması gerektiği teslim edilir. Bunun içindir ki, az gelişmiş bölgelerde milletlerarası teşekküller tarafından yapılan tetkikler sonucunda hazırlanan raporlarda bu gibi yerlerin zihniyet ve fikrî durumlar bakımından çok büyük benzerlik gösterdiği göze çarpmaktadır.

Meselâ bütün bu memleketlerde kamu idaresi ve personelinin gösterdiği yetersiz durum, özel teşebbüste müşahede olunan uzun vadeli yatırımlar ihmal ve az sürümden çok kazanç sağlamak merakı, aydınların teknik işlere ve mesleklerine karşı gösterdiği bir çeşit küçümseme, bunun bazı örneklerini teşkil eder⁷.

6) J. M. Keynes, General Theory, 1963 p. 150.

7) New York, Overseas Consultants Inc., 1949.

Demek oluyor ki, az gelişmiş memleketlerde ekonomik ve demokratik kurumların verimli bir şekilde işlemesi için ana şart; teknoloji yanında ve dışında o toplumların fertlerinin gerekli sosyal anlayış ve tekniklerle teçhiz edilmesidir.

İşte bunun içindir ki, az gelişmiş memleketlerde vatandaşın siyasî ve sosyal bilgi ve tecrübesini arttırmaya, iş ve kamu idarelerini geliştirmeye ve sendikacılığın ve her türlü sorumlu basınının takviyesine yönelmiş «teknik yardım» bu memleketlerin kalkınmalarında çok büyük bir önem taşımaktadır. Zira modern sosyal müesseselerin gerektiği şekilde işlemesi; fertlerin bu müesseseleri işletme istek ve azimlerine bağlı bulunmaktadır.

Fakat sosyolojinin bugün de önemini muhafaza eden kuralı şudur ki; Az gelişmiş bir toplumun mensubuna tahta saban yerine çelik saban kabul ettirmek, onun anlayış, tutum ve kıymet ölçülerini değiştirmekten çok daha kolaydır.

Bu itibarla sür'atle kalkınmak isteyen toplumların, kalkınmanın sebebini değil, neticesini teşkil eden «daha iyi yaşama şartlarını arzulanın kalkınmayı gerçekleştiremeyeceği; esas meselenin; o toplum fertlerinin yaşama ve dinlenme tarzlarında ve kıymet ölçülerinde önemli değişiklikleri ve ezcümle kalkınmanın esas itibarıyla sermaye artışı ve istihsalin yükseltilmesine bağlı bulunduğu gerçeğini kabul etmeye hazır olmalarında ve bu tarzda eğitime ve yetiştirilmelerinde olduğu unutulmamalıdır.»

Kısaca «memleket halkının kalkınmayı istemesi, sosyal ekonomik ve politik kurumların ise bu kalkınmayı kolaylaştırması lâzımdır»⁸.

ATATÜRK'ün dediği gibi; «Bir taraftan cahilliği ortadan kaldırmağa uğraşarak, bir taraftan da memleket evlâdını sosyal ve iktisadî hayata fiilen tesirli ve semereli kılabilmek için elzem olan iptidaî bilgileri amelî bir tarzda vermek usulü eğitimimizin esasını teşkil etmelidir.»

VI

Memlekette aydın gençlik ve yarının sorumlu idarecilerini gerektiği biçimde yetiştirmek ödevi «Az gelişmiş» toplumların en önemli problemidir.

8) United Nations, Measures for the economy development of under developed countries New York, 1951 p. 13.

Bütün dünya ve memleketimiz bir Devrimler çağı içinde yaşamaktadır. Toplumların bu güne kadar karşılaşmadıkları problemler üzerine eğilmek ve onları «akıllı» şekilde çözümlenmek ödevi aydın genç kuşaklara düşmektedir.

Gerçek aydın toplumun meselelerini ve bu meselelerin çağımıza ait çözüm tekniklerini bilen, ve günlük hayatın kısır yaygara ve safsatalarına rağmen uygulamaya çalışan kimsedir.

Bugün, birçok az gelişmiş memlekette olduğu gibi Türkiyemizde de, sosyal ve ekonomik problemlerin baskısı karşısında, bir nevi «psikolojik buhran» geçirdiğimiz görülmektedir. Bu buhran, zaman zaman adeta memlekete, millete ve bütün millî müesseselere itimatsızlık halini almaktadır. Halbuki bizim her zamandan daha fazla yeni bir «Millî Mücadele» ruh ve şuuruna ihtiyacımız vardır.

Bize düşen ödevleri yapmamak, yapmaktan kaçınmak, kendi kendini inkâr edip adeta çağımızda atom harbinin tehlikesi karşısında paniğe kapılıp : «Dünyayı durdur, inmek istiyorum» demeğe benzemektedir.

Fransa ve İtalya'nın Ekonomik Kalkınma ve harpten sonraki imarlarını, hükümet buhranlarına rağmen, başardıkları unutulmamalıdır. Esas mesele basit parti ve hükümet buhranlarını bir rejim buhranı haline getirmemektir.

Az gelişmiş toplumların genç kuşaklarına düşen ödev, bilgili; azimli, enerjik hareketleri desteklemeleri ve bu hareketlerin meyvalarını toplayacak kadar «sabırlı» olmalarıdır.

Gerekli reformları mütemadiyen ileriye atmaya veya uyutmaya çalışan, anlayan, Atatürkçü Kuşakların Türkiye'nin kalkınmasını gerçekleştirmeye kararlı olduğunu, sabırsızlıklarını yıkıcılığa varacak kadar zaptedilmeyenlerin ise «Donkişot» yazarı Cervantes'in kahramanına yaptığı şu tavsiyeyi hatırlaması lâzımdır : «Romanın bir günde kurulmadığını unutmayınız.»

Demokrasi ve parlâmenter rejim aleyhtarlarına karşı Churchill'in «Demokrasi berbat bir hükümet şeklidir; fakat yine de insanlar tarafından denenmiş rejimlerin en az kötüsüdür» sözleri güzel bir cevap teşkil edebilir.

Yeter ki bütün ilgili kişiler ve çevreler toplumun problemleri üzerine sür'atle eğilsinler ve demokratik rejimin ancak hür, müreffeh ve medenî bir Türkiye yaratma idealinin bir aracı olduğunu unutmasınlar.

Doç. Dr. İsmet GİRİTLİ